

Biblický metatext v ukrajinské modernistické próze (Ivan Bahrjanyj, Ihor Kosteckyj)

Radana Merzová

radana.merzova@upol.cz

BIBLICAL METATEXT IN UKRAINIAN MODERNIST FICTION

The article focuses on Biblical motifs in the works of Ivan Bahrianyi (*Gethsemane*, 1950) and Ihor Kosteckyj (*Saint day*, 1963). Both authors belong to the movement of intellectual prose in Ukrainian literature. The concept of biblical references in their novels is briefly presented. An analysis of their prose works proves that references to Biblical metatext are closely linked to the historical events of the 1930s and 1940s (Stalinist terror, World Wars, emigration waves, etc.).

KLÍČOVÁ SLOVA:

biblický — metatext — intelektuální próza — ukrajinská modernistická próza — Ivan Bahrjanyj, Ihor Kosteckyj

Bible — metatext — intellectual prose — Ukrainian modernist fiction — Ivan Bahrianyi — Ihor Kosteckyj

DOI

<https://doi.org/10.14712/23366729.2020.1.1>

V posledních desetiletích můžeme v ukrajinské literární vědě sledovat zvýšený zájem o problematiku uměleckého zpracování biblických témat a biblických odkazů v ukrajinské literatuře z období první poloviny 20. století. Orientace na biblické syžety měla za cíl „pomoci Ukrajincům při sebeidentifikaci, a z etno-psychologického hlediska tak podpořit a motivovat religiózně orientovaný národ.“¹ Motivy a příběhy zachycené v Písmu svatém se staly opěrnými body pro formování ukrajinské národní identity v první polovině 20. století a posilovaly vlastenecké cítění i kulturní sounáležitost se západní Evropou.

Bible byla pro ukrajinskou literaturu a historii vždy stěžejním inspiračním a interpretačním zdrojem. Podle Jurije Marynenka, autora článku „Biblické obrazy v ukrajinské próze čtyřicátých let 20. století“, se Ukrajinci přirozeně opírají o písmo svaté, protože „je spojuje s Židy stejný historický osud: ztráta státnosti, století národní nesvobody a roky ponižování“.² Z uměleckého hlediska se zde otevírá prostor pro různou recepci a interpretaci biblických textů v různých historických etapách.

---

1 Nabytovyč 2001, s. 175.

2 Marynenko 2013, s. 140–145.

Ukrajinská literatura se ve svých neobtěžnějších existenčních obdobích o víru opírala a držela se křesťanských myšlenek, považovala je za nosné, stabilní a tradiční. Interpretace a použití biblických motivů je vždy záležitostí individuální, závislou na umělcově vidění světa, vnímání reality, estetickém citění a uměleckých preferencích. Biblickými motivy jsou protkaná díla Tarase Ševčenka, Ivana Franka, Lesji Ukrajinky a dalších. Podle Ivana Franka je možné tytéž biblické motivy v každé době zpracovat a chápat jinak, s ohledem na aktuální společenskou situaci, kulturní zkušenost dané společnosti. Biblická linie se vine i současnou ukrajinskou literaturou, najdeme ji např. u Serhije Žadana (*Цитатник*, 1995; *Життя Марії*, 2015; *Тамплиери*, 2016).

V podmínkách socialistického realismu bylo kvůli programové ateizaci nemyslitelné čerpat náměty ze Starého zákona a z evangelií, proto v období Sovětské Ukrajiny vznikala díla odkazující na Bibli především v emigraci. Religiózní náměty tak můžeme vystopovat v dílech např. Nataleny Korolevy či Romana Kuchara, emigrantů působících v Evropě. Významnou roli exilového literárního centra sehrálo Umělecké ukrajinské hnutí (MUR, 1945–1949), založené v německém Fürthu. V něm působili exiloví spisovatelé z Ukrajiny, např. Ivan Bahrjanyj, Ihor Kostecyj, Leonid Mosendz, či Viktor Domontovyč. Hnutí čítalo přes šedesát členů a v jeho rámci vznikly jedny z nejoriginálnějších děl ukrajinské literatury 20. století. Hlavním cílem hnutí byla modernizace ukrajinské literatury, její aktivizace a přiblížení se co nejvíce literatuře světové. Členové MURu považovali Bibli za kulturně mobilizační nástroj, za duchovní pilíř ukrajinského lidu. Na skutečnost politického útlaku a kulturní genocidy nahlíželi autoři různě: někteří prezentovali vzdor člověka proti totalitnímu režimu (I. Bahrjanyj: *Getsemanská zahrada*, 1950), jiní zaměřili svoji pozornost do minulosti a hledali analogie s tehdejšími obdobími na stránkách Písma (I. Kostecyj: *Den svatého*, 1946, vyšel 1963).

V politicky a společensky složitých třicátých a čtyřicátých letech se stala Bible zdrojem harmonizace života, který kotví morální zásady jedince, společnosti a celého lidstva. Transformacím jednotlivých biblických motivů v díle Ivana Bahrjaného se ve svých studiích věnovali Vasyl Ivanovyč Hryško, Viktorija Jaremenko, Oleksandr Kovalčuk, Mykola Žulynskij aj. Biblická tematika v prózách Ivana Bahrjaného je úzce spjata s bolestivým obdobím třicátých a čtyřicátých let 20. století. Analýza jeho próz dokazuje, že odkazy na biblický metatext přirovnává autor biblické utrpení k tragice lidského osudu v období stalinského teroru.

Ivan Bahrjanyj byl v roce 1932 jako pětadvacetiletý zatčen v Charkově, obviněn z kontrarevoluční agitace, poslán na pět let na Sibiř a pak do koncentračního tábora. Při pokusu o útek byl chycen a odsouzen na další tři roky vězněn v Bajkalo-Amurském táboře BAMTAB. Během druhé světové války emigroval nejdříve do Haliče, pobýval nějaký čas na Slovensku, odkud ho při razii na emigranty odeslali do Německa. Zemřel v Bavorsku, v Novém Ulmu, kde je i pohřben. Jako první exilový autor nejkomplexněji zobrazil zvěrstva stalinského režimu.

Pomocí biblických syžetů se tragika zobrazuje nejen v sociálně-politickém kontextu, ale povyšuje se na filosofickou úroveň. Biblické obrazy v Bahrjaného prózách vždy vystupují jako obecné symboly, které se v uměleckém textu naplňují autorskými interpretacemi, je jim dodán obsahový rámec a pomáhají odkrýt psychologické rozpoložení hrdinů.

V době, kdy Ivan Bahrjanyj vstupuje do literatury (dvacátá a třicátá léta 20. století), dochází na Ukrajině (r. 1922 se stala součástí SSSR) k odklonu od křesťanských

norem, k dekrizianizaci společnosti, k deformacím uměleckého vývoje a šíření antireligiózních motivů i témat, v literatuře je propagován socialistický realismus. V tomto období přichází Bahrjanjy s básní *Ave Maria*, která reflektuje tragický osud Ježíše, jenž vykoupil lidstvo z hříchu, a jeho matky Marie — strádající ženy, která se se svým synem loučí.

Jdeš pro trest za lidský úsudek,
navzdory svatosti starých legend...
Ó, Marie!
Jak těžko, jak úzko,
na zemi v lidské hanbě dlít,
Moje mámo, odpouštím ti!³

Další tvorba Ivana Bahrjaného v podstatě rozvíjí a prohlubuje dávnou křesťanskou představu o matce ochranitelce, jak je zachycena i v tomto obraze. V roce 1925 vydává Bahrjanjy pod pseudonymem Ivan Poljarnyj sbírku novel s názvem *Černé siluety* (Чорні силуети). Povídka *Madonna*, která soubor otvírá, podává obrazy zničené společnosti, dotýká se tíživých sociálních aspektů, hladu, ztráty hodnot, zničení ideálů. „Madonna sedí na studené podlaze pod biblickým pláštěm. [...] Madonno moje na asfaltu. [...] Madonno v žabkách! [...] Madonno na smetišti.“⁴

Při analýze Bahrjaného díla je třeba zaměřit se na biblická vlastní jména, neboť jejich použití podtrhává autorský záměr. Použitá vlastní jména, na rozdíl od běžných, nespojovaných s Biblií, nesou znakovou funkci a s tím Bahrjanjy při recepci syžetově obrazného materiálu Bible počítá. Například jméno Marie, matky Ježíše Krista, je symbolem duchovní čistoty, mateřské lásky, pro věřící je Marie rádkyní a ochránitelkou. V povídce *Ohnivě kolo* se pro hlavní hrdiny Petra a Romana stává obraz Marie s nemluvnětem (zobrazeny jako sochy podél cest) ve válkou zmítané zemi symbolem jejich rodné vlasti. Tento obraz přijímají hrdinové jako boží znamení, díky kterému si ještě hlouběji uvědomují tragický osud svůj i celé Ukrajiny. „Věděl, že stála u cesty bílá socha boží Matky, kdosi se za ní schoval, když hledal útočiště při bombardování. Bomba zabila toho, kdo se schovával, a jeho krev potřísnila sochu Matky s dítětem, která spadla z podstavce. A teď Matka boží leží obličejem vzhůru a hledí smutnými očima na modré nebe.“⁵ V povídce se dále objevuje jméno Piláta Pontského, římského prefekta provincie Judea. Ivan Bahrjanjy naplňuje syžet vlastní, autorskou interpretací odkazující na Pilátovo chování:

3 Není-li uvedeno jinak, překlad autorka článku.

4 [online]. [cit. 1. 5. 2019]. Dostupné z: <<http://ukrcenter.com/Література/Іван-Багряний/63033-1/Мадонна>>.

5 „Він знав, що це стояла от над шляхом фігура Божої Матері, хтось біля неї сховався, шукаючи рятунок, під час налету бомбардувальників, впала бомба, убила того чи тих, хто сховався тут, і забризкала кров'ю сніжно-білу Марію з Дитям, ще й скинула її з постаменту. І тепер от Божа Маги лежить горілиць і дивиться в синє небо скорбними очима.“ [online]. [cit. 5. 11. 2018]. Dostupné z: <http://www.ukrlib.com.ua/books/printzip.php?tid=27>.

Naši potomci nás budou proklínat, protože jsme jim nevybojovali svobodu [...] budou křičet [...] Ukřížujte je! Ukřížujte! [...] i mrtvé ukřížujte [...] I náš vlastní kat bude ukřížován, a mazaný, vychytralý Pilát si umyje ruce.⁶ (Srov. v některých překladech Bible říká Pilát Pontský: „Já si však nad Vámi myji ruce.“)

Dalším přímým citátem z Bible je pasáž z Jana 15,13–13: „Nikdo nemá větší lásku než ten, kdo položí život za své přátele.“ Tato citace se nachází přímo v epitafu k povídce *Ohnivě kolo*.

V románu *Lovci tygrů* (Тигролови) pak Bahrjanyj neobvyklým způsobem vplétá do děje biblické antroponymum krále Heroda. Biblický prvek se prolíná s popisem národních tradic a svátků, které jsou součástí folklórně-epického pozadí románu. Během oslav vánočních svátků jeden z hrdinů, starý Sirko, začne zpívat koledu, v níž na konci Bůh kárá Heroda za smrt nemluvnat. „Bůh sesílá zlost, Herodovi trest, za nevinou dětí krev...“⁷

Využití křesťanských obrazů a motivů v literatuře je u autorů sledovaného období vysoce individuální. V některých dílech se tyto transformace uskutečňují vrstvením sémantiky křesťanského obrazu na analogické životní situace (*Juda Olhy Kobyljanské, Zpověď Judy Stepana Haljabardy* aj.). To platí i o románu Bahrjaného *Zahrada Getsemanská* (Сад Гетсиманський), jež se stal „hymnem lidských hodnot na hranici života a smrti a zároveň rozhněvanou odpovědí na totalitní, ničivý stalinský režim“⁸ který zlikvidoval miliony lidí bez soudů a obvinění. Román *Getsemanská zahrada* je sondou do „hodnotového základu člověka žijícího bojem a strachem, jež lidi zbavuje lidství, ubíjí duši a vede k rezignaci na pravdu“⁹ Z toho důvodu jsou biblické obrazy, jež se staly hlavním stavebním materiálem románu, spojovány především s Jidášem. Zároveň rozkrývají morální a duchovní rozpoložení hrdiny Andrije Čumaka, v jehož osobě poznáváme i samotného autora. Román zobrazuje postupný rozklad rodiny, jejíž členové jsou obviněni z vykonstruovaných zločinů, pronásledování, mučení a odsouzení k trestu smrti. Prostředky psychologického nátlaku, rozkladu osobnosti a potlačení všeho humánního v lidech byly běžnými metodami stalinského režimu. V románu se objevují autentická vlastní jména vyšetřovatelů a vrahů NKVD, která chtěl autor záměrně zachovat, aby potomci a budoucí generace znaly „katy vlastního národa“, a oběti, aby nezůstaly bezejmenné.

Hlavním motivem románu se stala zrada. Podobně jako zradil Petr Ježíše Krista, reagují bratři Andrije, když přemýšlejí, že se ho „zřeknou“ a odkloní se od něj. Ro-

6 „Ще ж нас наші нащадки й прокленуть [...] (павза) — Де нащадки! Нас прокленуть наші сучасники!.. (павза) — Нас прокленуть ті, що нас посилали [...] Бо ми [...] Бо ми не здобули їм волі [...] (павза, маяття) [...] Так [...] Прокленуть [...] І відмежуються від нас [...] І скажуть [...] будуть кричати:

Розпни, розпни їх!.. І мертвих розпни!! (павза) — І власний, рідний кат розпне, а власний наш, хитрий з біса Пилат умие руки...“ [online]. [cit. 2019-04-05]. Dostupné z: <<http://www.ukrlib.com.ua/books/printzip.php?tid=27>>.

7 Тамтєж: „... Бог посилає пару, на Ірода всю кару за дитячу неповинну кров.“ [online]. [cit. 2018-010-09].

8 <https://uk.wikipedia.org/wiki/Сад_Гетсиманський>.

9 Antrofičuk 2001, s. 53–58.

dina se k takovému činu musí postavit za všudypřítomného strachu z následků. Zcela symbolicky působí kokrhání kohoutů, které upozorňuje na blížící se moment zrady. V Bibli dříve než kohout dvakrát zakokrhá, Petr zapřel Ježíše, v románu *Getsemanská zahrada* Solomon zradil Maxima a těsně před jeho zatčením kohout taktéž zakokrhá. Kohoutí kokrhání můžeme také interpretovat jako upozornění na příchod bídných časů.

Román je vystaven na principu dvojic stojících v opozici *oběť – kat, odvaha – strach, Kristus – Pilát Pontský*. Andrij a jeho přátelé jsou lidé duchovně na výši, hodnotově pevní a nezlomní, pronásledovatelé a vrazi jsou výplodem stalinské represivní mašinerie. Jejich pocity, osudy i „lidství“ bývá potlačeno, zlomeno režimem a s výčitkami přijímají roli vykonavatele represivního aparátu. Humanismus stojí proti cynismu, nevinnost proti provinění, víra a patriotismus proti nespravedlnosti a ponižování.

Samotný název *Getsemanská zahrada*, tedy místo, kde Ježíš s apoštoly bděl a modlil se před zatčením a ukřižováním, napovídá, že tato biblická legenda bude provázet celou dějovou linii díla. Stala se také klíčem k pochopení stěžejní problematiky díla. Nejprve otec Jakov předčítá matce o Getsemanské zahradě, potichu a se zájmem čte o Ježíšovi, jeho odsouzení, zradě Jidáše a ukřižování. Později slyšíme stejná slova z úst kněze Petrovského ve vězení. Pokaždé tento odkaz na novozákonní text vyznívá jinak, má jinou funkci, koreluje s prostředím a situací. Ve vězení nabývá nového smyslu, nemá jen funkci náboženskou, ale probouzí vzpomínky, svým způsobem odkrývá paralelu mezi Ježíšovým utrpením a nevyhnutelným utrpením vězňů čekajících v „současné“ Getsemanské zahradě. Každému ze spoluvězňů evokuje knězem vyprávěný děj jiné asociace, jiné představy a obrazy. Zmíněný biblický syžet je přijímán ve dvou plánech — užším a širším. Užší plán se týká bezprostředně hlavního hrdiny Andrije Čumaka a umocňuje negativní i pozitivní prožitky, posiluje vědomí zrady, fyzického násilí a utrpení, upevňuje nezdolnost hrdiny a jeho morální čistotu. Vnější plán je pak klíčem k celkovému pochopení složitosti období stalinských represí. *Zahrada Getsemanská* je symbolickým obrazem země, kde na každém kroku číhá zrada, strach, lhostejnost a smrt.

Křesťanská legenda praví, že strom osika se chvěje proto, že se na ní oběsil Jidáš Iškariotský. Andrij Čumak vzpomíná na osiku stojící v zahradě Getsemanské se slovy: „Někdy vám za límec přiletí lístek, zelený lístek utržený větrem. Zelený svobodný list, na němž je mnoho napsáno, jen to umět všechno přečíst. Je na něm neobvyklá báseň, která pohne duší, báseň o slunci, větru, svobodě, životě, [...] nebo báseň o zradě, pokud je to lístek osikový.“¹⁰ Biblická interpretace románu představuje stalinský režim utvářený celou řadou různých Jidášů a jejich potomků, kteří po zemi šíří strach, bezmoc a nejistotu. Jidáš může být podle Bahrjaného abstraktní, imaginární a iracionální.

Obraz Ježíše Krista se v románu neobjevuje explicitně, ale v podtextu celého díla je možné jej asociovat s utrpením hlavního hrdiny. Spíše drobnější dějové epizody v ději naznačují či upomínají na biblické výjevy bezprostředně spojené s Ježíšem Kristem (modlitby v zahradě Getsemanské, soud, ukřižování apod.).

Na textové úrovni se objevují frazeologická slovní spojení s textem biblickým (vy-pít kalich hořkosti, nést si svůj kříž). Valentyna Vasylyjuková v článku *Umělecká in-*

10 Bahrjanjy 1950, s. 248.

terpretace biblických obrazů v próze Bahrjaného upozorňuje na originální transformaci slova „archanděl“, které v kontextu díla představuje vězeňskou stráž. „Z nějakého důvodu se všem pracovníkům NKVD a vojákům říká ‚archandělé‘.“¹¹ Dále je nutné upozornit na drobnější biblické odkazy typu: „Andrij se cítí jako ukřižovaný“ či „Stál tam jako Adam před bránou do ráje“ a také perifráze související s Biblií (jít na Adama, pochodovat na Golgotu apod.).

Prozaická díla Ivana Bahrjaného obsahují množství ontologických a filosoficky orientovaných odkazů na Biblii, nemálo obrazů a motivů, které pomáhají akcentovat složitou politicko-společenskou situaci na Ukrajině. Cílem odkazů na biblický metatext je apelovat na nehumánní zacházení s lidmi, odhalovat hrůzy stalinského teroru. Písmo svaté a odkazy k němu mají představovat stabilní hodnotovou oporu pro člověka, jenž zažívá na vlastní kůži ponížení, fyzickou i psychickou bolest, a pomáhá mu najít vnitřní sílu přežít.

Neméně významný autor Ihor Kosteckyj, jenž započal svoji tvorbu ve válečných letech, se stal dominantní postavou ukrajinské emigrace v Německu a spojil své jméno se zmíněným Uměleckým ukrajinským hnutím, založeným v roce 1945. Za hranicemi Ukrajiny se Kosteckyj ocitl roce 1942, když byl deportován na nucené práce do Německa. Roky 1945–1949 strávil v táborech pro vysídlené osoby. Při hledání biblických odkazů nesmí uniknout naší pozornosti *Den svatého* (День святого), napsaný v roce 1946, ale otiskovaný až v roce 1963 v časopise *Současnost* (Сучасність). Tvůrčí záměr Kosteckého vychází z Evangelia svatého Jana a z Apokalypsy, a prolíná se s realitou tehdejšího života. Žánrově se jedná o románovou novelu s dvěma předmluvami odehrávající se na pozadí zruinované Evropy, kde miliony lidí, včetně Kosteckého, stojí na prahu nové neznámé epochy. Kostecký věnuje množství pozornosti interpretaci základních pojmů katolické tradice křesťanství, jako jsou: víra, askeze, sebeobětování, odříkání, apod. Vasyl Barka při analýze Kosteckého novely akcentuje její „psychologickou exotičnost a expresivitu, která nepopisuje materiálně ve své každodenní podobě, ale duchovní projevy samotného života v nejzákladnějších duchovních tématech“.¹² Sledujeme zcela originální hru autora se sebou samým, zvláštní autorské „rozdvojení“. Ihor Kostecký vystupuje jako spisovatel a zároveň analytik svého vlastního díla. Kosteckého expresionismus se pojí také s existenciální zkušeností autorů meziválečného období a s experimentátorskými tendencemi. Obvyklé biblické obrazy a syžety již nejsou v díle přítomny, nýbrž dochází k jejich přehodnocení a zasazení do nových kontextů.

Zcela zvláštním rysem novely je její scéničnost, nebo, jak je uvedeno v podtitulu — morální dialog. Autor použil princip antického literárního slovního souboje (podobně jako ve svých dílech Lesja Ukrajinka). Ve *Dni svatého* se jedná o intelektuální rozhovor odehrávající se v průběhu jednoho dne na ostrově Patmos na konci 1. století mezi Teofilem a Apoštolem Janem. Komentátorem tohoto klání a „moderátorem“ rozhovoru je Teofilův přítel Lucius Lucilius. Postavy se nevyvíjejí, na pozadí je jen nejasně naznačen poválečný společensko-politický kontext. Vnější popis hlavních hrdinů je v kontrastu: apoštol Jan je zobrazen jako nehezky, „neřímský“ typ, estetická očekávání tedy selhávají. Profánní svět i vzezření Teofila je naopak zdůrazněno, kult krásy je

11 Bahrjanyj 1950, s. 67.

12 Barka 1977, s. 113.

přirovnáván k římským ideálům, ale také ke Kristovi. Dialog nepřímou sleduje a zprostředkovává pocity lidí žijících v poválečném Německu, a také pozici emigrantů, kteří se rozhodli, že se do své válkou zničené země již nevrátí. Protože autor tyto pocity osobně zná, prezentuje je skrze hlavní postavy průvodního rozhovoru Apoštola Jana s Teofilem. Tímto způsobem hledá i svou vlastní pozici při integraci do nového, západoevropského prostředí.

Kostecký si pro svůj umělecký záměr jako primární zdroj vybírá Starý a Nový zákon. Vědom si toho, že stará témata musí získat nový, moderní zvuk, předpokládá inteligentního současného čtenáře a umožňuje mu pracovat se s jeho vlastními asociacemi a pocity. Svůj úmysl komentuje autor takto:

V příběhu se zdá, že je zpracováváno téma odvěké, ale nejde tolik o náboženství, ale spíše náboženský paprsek, který se tříští v konkrétním kulturním prostředí. [...] Vzdálenost mezi mýtem a jeho účinkem je měřena přesněji. V tomto kritickém bodě jsou identifikovány obě verze výjimečného osudu: život v separaci a život v asimilaci.¹³

Odkazy na biblický metatext dávají čtenáři prostor pro individuální interpretaci, nicméně sledují konkrétní cíl.

Je zřejmé, že každý ze zmíněných autorů přistupoval k dosažení svých uměleckých cílů individuálním způsobem. Jednoznačně ale můžeme tvrdit, že Bible zůstala pro oba exilové autory zdrojem pravdy, inspirujícím světem mýtů, legend i jazykových přirovnání a obrazů, a že tyto hodnoty lze považovat za stabilní, neměnné a ustálené. Při určité míře vzdělanosti a intelektuálního zasvěcení lze pak předpokládat správné chápání odkazů na biblický metatext, jež umocňuje sílu sdělení. Otevírá množství paralel a analogií a propojuje historii se současností. Takováto umělecká tvorba má pak ve složitějších historických obdobích v literatuře své významné místo, protože podporuje hodnotovou stabilitu kultury a duchovní zázemí národa.

Příspěvek vznikl za podpory MŠMT, grant IGA_FF_2018_018 — Text a intertextualita ve slovanských literaturách a kultuře II.

LITERATURA:

Antrofičuk, Volodymyr. „Transformacija obrazu Iudy Iskariota v ukrajinskij literaturi XX. st.“. <i>Слово і час</i> , 2001, č. 2, s. 53–58.	Bahrjanyj, Ivan. <i>Tyhrolovy</i> . Novyj Ulm : Prometej, 1944.
Bahrjij, Marija. <i>Biblijno-apokryfični reminiscenciji u tvorčosti Ihorja Kosteckoho</i> . Ivano-Frankivsk, 2017.	Bahrjanyj, Ivan. <i>Pid znakom skorpiona</i> . Kyjiv : Smoloskyp 1994.
Bahrjanyj, Ivan. <i>Sad Hetsymanskyj</i> . Novyj Ulm : Ukrajina, 1950.	Bahrjanyj, Ivan. <i>Ohnenne kolo: Povist' pro trahediju pid Bordamy</i> . Novyj Ulm : Ukrajina, 1953.
	Barka, Vasyl. <i>Zemlja sadivnyčych: Eseji</i> . New York : Sučasnist', 1977

13 Kostecký 1963, s. 8.

Kosteckij, Ihor. „Deň Svjatoho“. *Sučasnist*, 1963, roč. 29, č. 5.

Marynenko, Jurij. „Analiz povisti Deň svjatoho I. Kosteckoho“. *Slovo i čas*, 2004, č. 1, s. 54–60.

Marynenko, Jurij. „Biblijni obrazy v ukrajinskij prozi 40-ch rokov XX. st.“. In *Naukovyj visnyk Mykolajivskoho deržavnogo universytetu imeni V. O. Suchomlynskoho. Serija Filolohični nauky*, 2013, s. 140–145.

Nabytovyč, Ihor. *Leonid Mosendz — lycar svjatoho Hraalja, Tvorčist' pysmennyka v konteksti evropejskoji literatury*. Dorohobuč : Vidrodžennja, 2001.

Poljarnyj (Bahrjanyj), Ivan. *Čorni siluety: Pjať opovidaň. Ochtyrka* : B. v. 1925.

Vasyljuk, Valentyna. „Chudožnja interpretacija biblijnych obraziv u prozi I. Brahrjanoho“. *Visnyk Žytomyrskoho deržavnogo universytetu imeni Ivana Franka*, 2006, roč. 26, s. 209–214.